

УДК 323.2:316.2

Петкова О. В.

к. політ. н, ст. викл. кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова, к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна, тел. 093-993-92-08, e-mail larrette@yandex.ru
ORCID orcid.org/0000-0002-5024-0964

БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ. ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена дослідженню загроз європейським державам, що виникають в умовах трансформацій від епохи модерну до постмодерну, та в Україні, сучасний стан якої не відповідає умовам постмодерну, на її шляху до євроінтеграції. Тенденція вивільнення індивідів з-під системного контролю актуалізує у сучасному світі взагалі та в окремих державах проблеми підтримання необхідного порядку, безпеки, політичної та економічної стабільності із залученням спецслужб.

Ключові слова: постмодерн, індивідуалізм, безпека, спецслужби.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в останні десятиліття в українському суспільстві, характеризувалися як трансформаційні. Внутрішній складний етнополітичний склад населення України, її геополітичне розташування з відповідними прикордонними проблемами і різноспрямованими внутрішньополітичними силами, тотальна корупція — це лише найбільш загальні напружені чинники в становленні нашої держави. Зовнішній контекст виходу України зі складу СРСР і переорієнтації на європейські цінності привносить ще більше перешкод, ніж її внутрішні розбіжності. Найруйнівнішим виявився останній період: умови світової економічної кризи; відновлення статусу сильної держави Росією; прагнення країн блоку НАТО використати Україну у своєму протистоянні з Росією; військові події на Близькому Сході з несподіваним потоком біженців в Європу і активізація там терористичних груп і терористів-одинаків. Все це ускладнює процес євроінтеграції нашої країни. І ще більш складним бар'єром на цьому шляху, який важко відокремити в конкретну проблемну галузь, є етнокультурне і в цілому цивілізаційне розбалансування між українським суспільством та суспільством об'єднаної Європи.

Для дослідження процесу входження в нове міжнародне співтовариство України пропонуємо зосередити увагу на наукових висновках, що сучасна Європа переживає такий історичний період, який називають постмодерном. Сучасний стан українського суспільства не підпадає під таке визначення. У зв'язку з цим набуває актуальності вивчення відносин між подібними суб'єктами міжнародної політики.

В даній роботі основним завданням визначається наступне: описати характер змін, що відбуваються в сучасних європейських суспільствах по-

стмодерну, порівняти з ними тенденції трансформаційних перетворень в українському суспільстві за останні чверть століття, щоб виявити точки зближення та розбіжності між даними суб'єктами міжнародних відносин, особливо сучасні загрози і небезпеки, що виникають.

Від епохи модерну як періоду домінування соціального порядку над індивідуальною свободою і знаходження індивідів в підлеглому положенні по відношенню до суспільних устоїв, традицій і норм відбулися трансформації до епохи постмодерну. Остання характеризується як вищий щабель розвитку модерну, що оформилася в нову раціональну ментальність «постмодерніти» [1, с. 380], в програму структурної диференціації і плюралізації [2, с. 401–402], або — як у дискурсі французької соціогуманітарної спільноти її називають — «постструктуралізм» [3, с. 407]; це епоха нових базових економічних, культурних і політичних перетворень, результатом яких є прихід на зміну соціальним засадам і відносно стабільним структурним формам взаємодії все більш вираженої індивідуальної автономності. Ця тенденція вивільнення індивідів з-під системних норм, традицій і соціальних зв'язків привносить в сучасне життя як різні переваги в плані особистісної самостійності і різноманіття вибору, посилення мобільності, так і актуалізує у сучасному світі проблеми підтримання необхідного порядку, безпеки, політичної та економічної стабільності держав.

В узагальненому вигляді головна проблема сучасного людства — це поєднання все зростаючої взаємозалежності людей і загального прагнення до індивідуалізму, культивування особистісної свободи. Перш за все дана тенденція, безумовно, надає величезний потенціал розвитку особистості в інформаційно-пізнавальній та комунікативній взаємодії.

Проте вона також має і ряд негативних перспектив. Найбільш поширені варіанти прояву індивідуальної автономності обумовлені захопленнями споживанням: всеохоплююча споживча поведінка, яка у своєму розвитку породжує різноманіття, призводить до зміни соціальної структури, до послаблення державного управління. Особистісний ресурс широких мас все більше виражається в прояві індивідуальних смаків у споживанні, а не в саморозкритті творчих задумів; медіа-комунікації дозволяють вибірково споживати ті фрагменти спілкування, які приємні, цікаві і потрібні суб'єкту. Спрямованість до неповторності та вишуканості призводить в тому числі і до неконтрольованих збочених комунікативних зв'язків, трансформується у патології, маніакально-психічні зриви (спілкування потенційних канібалів, людей з предсуїцидальним синдромом, акцентованих на образи і помсти, на теракти тощо); Інтернет забезпечує ще одне специфічне споживче благо — це можливість споживати публічну увагу до своєї персони. У психологічному дискурсі це може характеризуватися як стимул для культивування синдрому геростратової слави. Аналогічну, але вже раціонально конструйовану поведінку з організації уваги до своєї персони доводиться організовувати політикам, особливо в такій політичній ситуації, яка склалася в Україні.

У сучасних західних країнах визначилася чітка дилема: з одного боку культ вільної особистості з широкими громадянськими правами, а з ін-

шого боку можлива гостра необхідність в активізації діяльності такого контролю над вільними особистостями, який міг би бути ефективним при нових сучасних загрозах. Міждержавна інтеграція та широка інформатизація, що лежать в основі сучасного глобального простору, потребують захисту не стільки від загроз з боку недружніх державних силових підсистем, скільки від окремих індивідів або малих груп, які з легкістю через що консолідують сьогодні однодумців з різних країн.

Додаткові складності привносяться сьогодні в постмодерністське європейське співтовариство і біженцями з країн Близького Сходу. Їх доводиться локалізувати в компактні місця проживання через величезні відмінності матеріально-культурних та інших рівнів життя між країнами імміграції та еміграції. Більшість біженців практично неспроможні достатньою мірою адаптуватися до європейських цінностей та реалій, але їх можна хоча б контролювати в таких компактних місцях проживання. Ті ж з біженців, хто виходить з-під контролю для свого працевлаштування, все одно схильні нести загрозу депривованого стану або (як у Ф. Ніцше) загрозу накопичення ресентименту з подальшим приєднанням до терористичних організацій.

Таке наростання особистісної свободи та прагнення вислизнути з-під контролю породили новий виток посилення діяльності спецслужб окремих держав і міжнародних об'єднань. В умовах, що склалися, безпека держав починає все більше залежати не тільки від власних військових сил, але і від своєчасно розпізнаних задумів окремих індивідів всередині свого суспільства. Безпека суспільства і держави потрапляє в залежність від діяльності державних спецслужб, причому не тільки всередині своєї країни, але і за кордоном. Для країн, поставлених в умови постійної турботи про свою безпеку, гостро стоїть проблема консолідації зусиль спецслужб з аналогічними структурами інших держав. Така реальність змушує навіть держави з протилежних політичних блоків і союзів налагоджувати взаємодію та співробітництво.

Спробуємо проаналізувати трансформацію українського суспільства і держави в глобальний постмодерністський простір за основними досягненнями найбільш відомих в українській політиці особистостей. Іншими словами, спробуємо простежити, хто з відомих українських політичних діячів привнесли за період з 90-х рр. ХХ ст. до теперішнього часу досвід вивільнення і перетворення порівняно жорстких засад радянського періоду і з якими наслідками для становлення міжнародного статусу України, для її зближення або дистанціювання з постмодерністським Заходом.

На наш погляд, доцільно почати з особи В. Чорновола. Його діяльність в політиці почалася з ролі ще радянського дисидента, лідера «Руху» проти авторитарного режиму з орієнтацією на формування української держави з цивілізованою національною політикою, що залучило в «Рух» певну частину інтелігенції. Його внесок у трансформаційний процес складався переважно з прикладу подолання страху за висловлювання на адресу влади. Хоча після розпаду СРСР справлятися з цим страхом ставало все простіше, тому що всі політичні лідери, що піддавалися критиці, опинилися за кор-

доном. Ті з представників колишньої радянської влади, що залишилися в Україні, позиціонували себе борцями за незалежну Україну.

Перший президент України Л. Кравчук був одним з таких борців, тобто з колишніх радянських регіональних партійних функціонерів. Після підписання Біловезької угоди так само міг дозволити собі критичні висловлювання на адресу колишнього авторитарного режиму, чим посилював прояв свободи слова. Однак він не стримався у нав'язуванні свого волевиявлення щодо свободи віросповідання. Саме його називають політичним натхненником та провідником розколу православної церкви на Україні: на українську православну церкву Московського Патріархату і українську православну церкву Київського Патріархату [4]. З точки зору руху до плюралізму цей акт можна назвати таким, що сприяє свободі і розкнутості. Але як розкол він проявився в цілому ряді напружених сутичок і політичних спекуляцій, які свідчать про відсутність толерантності в цьому питанні.

Другий президент України Л. Кучма також в порівняно м'якій формі визволявся від управлінських традицій радянського суспільства. Він демонстрував зразок того, як можна до певного часу ефективно використовувати геополітичне положення України у так званій багатовекторній політиці — бути політкоректним з усіма.

Потрібно відзначити, що проблема спецслужб в Україні вирішувалася за інерцією, тобто поки що просто все перейменовувалось, перекладалось на українську мову, й вводилася нова символіка. Становлення некерованих ринкових відносин відволікало в бізнес багатьох чиновників, в тому числі і з цих структур. Інша частина з них виявилася втягнутою в діяльність зовнішніх розвідок, як, наприклад, учасники справи майора Мельниченка з «касетним скандалом». Поведінка першої особи держави в цій справі (убивство журналіста Р. Гонгадзе) свідчила про те, що колишнє самоуправство глави держави вже необхідно ретельно приховувати. Спецслужби послаблюють свої позиції за переслідування інакомислячих, мирних протестувальників. Так би мовити, не до них, тепер необхідно більше приділяти уваги процесу приватизації колишнього держпрому, держмайна з усіма наслідками, що випливають: створення банків, приватного бізнесу і його олігархізації.

Множинність та розмаїття як ознаки плюралізму з'явилися у внутрішньополітичній взаємодії в нашій країні. Зовні державна політика багатовекторності Кучми торкнулася тільки політичної риторики, активізувала зв'язки з західними країнами на рівні офіційних осіб. Оскільки капітал нових власників ґрунтувався на підприємствах колишнього СРСР, то і зв'язки їх були переважно з Росією, з країнами СНД. Міцною залишалася культурна інтеграція з пострадянським простором, поширеність російської мови, трансляція російських ЗМІ, російської кінопродукції, наукового співробітництва та ін.

Третій президент В. Ющенко сконцентрувався на зміщенні пріоритетів у взаємозв'язках від проросійських у бік прозахідних. Промислово-економічний потенціал ще важко піддавався переорієнтації на західний курс. Основну увагу довелося приділяти розвитку української культури, мови,

новим традиціям, що не співпадали з російськими. На хвилі відродження пам'яті про жертви голодомору чітко зафіксовано, що це не загальне лихо постреволюційної колективізації в радянській державі в 30-ті роки ХХ ст., а геноцид українського народу з боку Росії.

Для зближення із Заходом в Україні почали проводитися «Дні Європи», почали надходити додаткові кошти для студентів і інтелігенції у вигляді грантів, дослідницьких програм. По всій країні організовувалися конференції та інші заходи з питань, які були актуальними в європейських країнах, наприклад, про толерантність (в етнонаціональних, релігійних та сексуальних відносинах, щодо ВІЛ-інфікованих). Однак паралельно з толерантністю до зазначених «інакшостей» окремі пронаціоналістичні активісти активізували нетолерантність, наприклад, до «москалів», «бандерівців», до комуністичних ідей. В результаті різноманіття поглядів посилювалося, але в той же час і наростала загроза нетерпимості до «винуватців в наших бідах». Такими виявлялися політичні опоненти, представники окремих національностей, віруючі Московського патріархату, олігархи, а також величезна кількість слабо персоніфікованих корупціонерів. Жорстка конкурентна політична боротьба за головні лідерські позиції в державі призвела спочатку до «війни всіх проти всіх» всередині українського політикуму, потім такий стан почав «просочуватися» і в цілому в суспільний організм. Безумовно, спецслужби такої країни, де вищі державні чиновники і політики конфліктують, також опиняються в дезорганізованому стані.

У міжнародному просторі в період військових зіткнень в Донецькій і Луганській областях та у протистоянні з Росією позначилися історичні розбіжності з Польщею (з приводу визнання поляками геноцидом Волинської трагедії). В складну позицію поставила наші зовнішньополітичні відомства Туреччина (то протиставила себе Росії, то після невдалого державного перевороту в серпні 2016 р. заявила про дружні з нею відносини). Окремі французькі парламентарі та деякі інші високопоставлені особи європейських країн у кращому випадку зайняли позицію байдужості до україно-російського конфлікту, а то й просто стали схилитися до відновлення діалогу з Росією. Знову складаються умови вимушених переорієнтацій у співробітництві на рівні спецслужб, діяльність яких наразі стає затребуваною перед обличчям сучасних загроз.

Висновки. Взятий нами за основу постмодерністський підхід у вивченні базових тенденцій змін у сучасних європейських країнах дозволив виділити декілька загальних напрямів. Виник величезний прошарок середньо-забезпечених європейських громадян, які продовжували внутрішню диференціацію до появи різноманіття різних стильових груп, до плюралізму у смаках, до все більш вираженої «індивідуальної автономності». В результаті таких процесів сучасний західний світ здобув: скасування системних норм, традицій і соціальних зв'язків; появу спільноти вільних індивідів; різноманіття вибору; посилення мобільності та комунікативності; споживчі практики поведінки, що охопили всі сфери життя. Дані вузлові моменти сучасних принципів існування європейського суспільства постмодерну,

безумовно, є і напрямками для орієнтованої на євроінтеграцію сучасної української держави.

При цьому слід зазначити, що постмодерністський розвиток європейських держав виявив і проблемну сферу, яку нам необхідно враховувати в процесі приєднання до європейського співтовариства — це, як наслідок прагнення до різноманіття у поєднанні з вираженими споживчими установками, є наростання загроз заворушень, безпеки, політичної та економічної нестабільності. Споживча спрямованість призводить до культурного дефіциту безвольних індивідів. Інтернет пропонує без особливих зусиль споживати масу екстравагантних моделей поведінки і ерцац-насолод, у тому числі й у вигляді геростратової слави. В результаті суспільству можуть загрожувати практично невлітими патологічні особистості (психічно неврівноважений німецький пілот, агресивні особистості в поїздах, розстріли в школах тощо). В сучасних умовах сюди додалися і проблеми обмежених в своїх можливостях мігрантів з Близького Сходу, реагуючих на європейську розкутість терористичними розправами (в тому числі і за образу мусульманських святинь). В таких умовах безпека розвинених і привабливих для мігрантів країн потрапляє у залежність від діяльності державних спецслужб.

Аналіз діяльності перших осіб української держави з підготовки і здійснення входження нашого суспільства в Європейський Союз свідчить, що зміни особливо в політичних зусиллях президентів здійснювалися поступово, що тривалий час дозволяло обходитися в країні без гострих протистоянь. Прискорення цього процесу в ході Революції гідності створило умови появи в нашій державі такого необхідного для включення в постмодерністський контекст розмаїття. Але, якщо навіть у розвинених європейських країнах постмодерністське різноманіття створює загрози порядку і захисту прав особистості, то на нашому українському ґрунті створення розмаїття вилізло в анархію. Європейські країни переконалися, що для врегулювання суспільного життя автономних індивідів необхідна не стільки військова міць, скільки удосконалення діяльності спецслужб. В нашій державі постійно конфліктна зміна влади і військові дії, навпаки, відволікають сили і засоби на посилення військової потужності замість ґрунтовної підготовки спецслужб. Діяльність українських спецслужб закрита, але опосередковано можна судити про надмірну «лібералізацію» в відомствах, які є гостро необхідними в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бауман З. Постмодерніті або життя з амбівалентністю // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 368–390.
2. Айзенштадт Ш. Н. Різноманіття модерніті // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 391–403.
3. Джеймисон Ф. Постмодернізм та суспільство споживання // Західна соціологія: сучасні парадигми: Антологія / Скл. Г. Соколова, Л. Титаренко. — Мінск: Беларуская навука, 2015. — С. 404–420.

4. Коротка хроніка подій розколу [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://hram.ks.ua/index.php/propovedi-i-stati/1141-kratkaya-khronika-sobytij-raskola>

References

1. Bauman, Zigmunt. «Postmoderniti abo zhy'ttya z ambivalentnistyu» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 368–390, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
2. Ajzenshtadt Shmuel Noel. «Riznomanittya moderniti» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 391–403, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
3. Dzhejmison Fredric. «Postmodernizm ta suspil'stvo spozhy'vannya» In *Zahidna sociologiya: suchasni parady'gmy'*, edited by G. Sokolova, L. Titarenko, 404–420, Minsk: Belaruskaya navuka, 2015.
4. Kоротка hronika podij rozkolu, accessed December 11, 2016, <http://hram.ks.ua/index.php/propovedi-i-stati/1141-kratkaya-khronika-sobytij-raskola>

Петкова О. В.

кафедра международных отношений Института социальных наук
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 32, Французский бул., 24/26, Одесса-58, 65058, Украина

БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННОМ ПРОЦЕССЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ. ПОСТМОДЕРНИСТСКИЙ ПОДХОД

Аннотация

Статья посвящена исследованию угроз европейским государствам, возникающих в условиях трансформаций от эпохи модерна к постмодерну, и в Украине, современное состояние которой не соответствует условиям постмодерна, на её пути к евроинтеграции. Тенденция освобождения индивидов из-под системного контроля актуализирует в современном мире вообще и в отдельных государствах проблемы поддержания необходимого порядка, безопасности, политической и экономической стабильности с привлечением спецслужб.

Ключевые слова: постмодерн, индивидуализм, безопасность, спецслужбы.

Petkova O. V.

Department for International Relations, Institute of Social Sciences,
Odessa Mechnikov National University,
r. 32, Frantsuzsky blvd., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

SECURITY OF UKRAINE IN THE CURRENT COURSE OF EUROPEAN INTEGRATION. POSTMODERNIST APPROACH

Abstract

Internal complicated ethnic and political population structure of Ukraine, its geopolitical position with related border-straddling problems and oppositely directed inner political forces, total corruption are just the most common challenging factors in the development of our state. External context of Ukraine's secession from the USSR and refocusing on European values has brought even more obstacles than its inside disputes. Global economic crisis, Russia who has reinstated its super-power status, NATO's intention to use Ukraine in its showdown with Russia, warfare in the Middle East resulted in unexpected stream of refugees to Europe and further activation of terrorists there obstruct the process of European integration for our state. One more challenging obstacle is civilization imbalance between the societies of Ukraine and united Europe. The scientists claim that modern Europe is currently in the historical period of post modernity. The current state of Ukrainian society does not come within such definition. Main tasks of this research are the following: to outline the character of changes currently happening in European societies of post modernity and to compare with them the transformation tendencies in Ukrainian society in order to reveal approach points and gaps in relations of these actors, especially the emerging up-to-date threats and dangers. Individualistic trends highlight the problem of order maintenance, national security and political stability of the states. Security of post modern societies fully depends on national intelligence services. Inside our state permanent conflictual coups and warfare divert resources and efforts for military power what harmfully affects specialization training of intelligence service.

Key words: postmodern, individualism, security, intelligence services.